

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ 1780-1811

1. Ο χαρακτήρας της Έλληνορθόδοξης κοινοτικής Παράδοσης

Έναντι του άτομοκεντρικού χαρακτήρα της Δυτικής Χριστιανοσύνης όρθώνεται τό πρότυπο της ένοποιητικής και συνεκτικής κοινωνικής δυναμικής της Όρθόδοξης Έκκλησίας. Άρκεί μόνο νά τονίσουμε τό παράδειγμα της πρώτης αδιαίρετης Χριστιανικής κοινότητας των Ίεροσολύμων, όπου «του πλήθους των πιστευσάντων ήν ή καρδιά και ή ψυχή μία και ούδέ είς των ύπαρχόντων αυτώ έλεγεν ίδια είναι, αλλά αυτοίς πάντα κοινά»¹.

«Τό κοινοτικό πνεύμα της Όρθοδόξου Έκκλησίας, πού έσχάτως άποτελεί άντικείμενο ένδελεχούς έρεύνης, δέν έμφανίζεται ξαφνικά στά χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ξεκινάει από τίς αρχαίες Χριστιανικές κοινότητες και κατασταλάζει στην όργάνωση των έπισκοπών και των ένοριών σέ πυκνό δίκτυο, άκόμη και των μοναχικών κοινοτήτων, πού διασώζουν μέ γνησιότητα τό κοινοβιακό πνεύμα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας των Ίεροσολύμων, ως αντίδραση στην διάλυση και την έκκοσμίκευση των έν τω κόσμω πιστών. Μέσα στις μονές ζει κανείς την Έκκλησία ως την καρ' έξοχίν κοινωνία μεταξύ Θεού και ανθρώπων, στην αδιάλειπτη προσευχή και λατρεία, και των μοναχών μεταξύ τους στην κοινότητα ζωής και την έν Χριστώ άδελφότητα και άγάπη, μακριά από τά διαιρετικά στοιχεία της έν κόσμω ζωής»².

Μέσα στα πλαίσια άλλωστε του ύπερατομικού και άνορθολογικού ή ύπερ-λογικού αυτού όρθοδόξου πνεύματος, έντάσσεται και ή άποψη του Μ. Βασιλείου για την έργασία, σύμφωνα μέ την όποία, σκοπός της έργασίας δέν πρέ-

¹ Πράξ. 4, 32.

² Θ. Ζήση, *Έπόμενοι τοίς θείοις Πατράσι*, έκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 157, 158.

πει νά είναι ή κάλυψη τών άτομικων αναγκων, αλλά ή ύπηρεσία τών δεδομένων, γιατί έτσι μόνο μπορεί ν' αποφευχθεί τό έγκλημα τής φιλαντίας. Τό ανορθολογικό αυτό πνεύμα, που αποκλείει έξ αρχής τήν ιδιοποίηση και αποταμίευση του πλούτου, αποδεικνύεται πρακτικά εφαρμοσμένο μόνο μέσα στο κοινόβιο, τό όποιο κατά τόν Μ. Βασίλειο αποτελεί και τήν ιδεώδη κοινωνία³. Έξυπακούεται ασφαλώς ότι τό πνεύμα αυτό άσκει επίδραση και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, αφού έχει ως αποτέλεσμα τήν άσκηση τής φιλανθρωπίας, τής φιλοξενίας και τήν δημιουργία τών κοινοτήτων και συντεχνιών, καθώς και άλλων συσσωματώσεων.

Οί κοινότητες, ως μορφή κοινωνικής οργάνωσης, αποτελούσαν τόν ήθικό και πολιτικό σύνδεσμο τής λαϊκής βάσης του Έλληνισμού, μακριά και πάνω από κάθε ορθολογιστική καπιταλιστική ή σοσιαλιστική αντίληψη, ακριβώς γιατί λειτουργούσαν μέ κριτήρια περισσότερο πνευματικά και λιγότερο ματεριαλιστικά. Οί κοινωνικοπολιτικές αυτές κατευθύνσεις δίνονται ήδη από τήν Βυζαντινή πολιτική οικονομία, ή όποία, μέ τό έκτεταμένο έργο τής κοινωνικής πρόνοιας, θέτει φραγμούς στην ανάπτυξη φεουδαρχικών και άριστοκρατικών φαινομένων. Στο Βυζάντιο καλλιεργείται έντονα ή άταξική ή υπερταξική συνείδηση, διότι υποτάσσεται τό κοινωνικό στο μεταφυσικό⁴.

Οί θεμελιώδεις αυτές προϋποθέσεις βρίσκουν τήν εφαρμογή τους και στά μετέπειτα χρόνια τής Τουρκοκρατίας, και ειδικότερα στον συντεχνιακό συνεταιρισμό τών Αμπελακίων. Η κοινότητα αυτή, όπως και τόσες άλλες, βασιζόταν στην αυτάρκεια και στην ήθική άλληλοεξοικονόμηση και όχι στον «γεωργικό δανεισμό του επί του συστηματικού χρηματεμπορίου και τής ήθικης ανανδρίας τών επί ευφυϊα άμυλωμένων εϋπόρων τάξεων βασιζόμενον, τόν οδηγούντα εις διάλυσιν τής άγροτικής έστίας»⁵.

Η Έλληνική Κοινότητα έχει παραγωγικούς σκοπούς ανεξαρτήτως τής ιδιωτικο-οικονομικής ωφέλειας, δηλαδή δέν λειτουργεί όπως οι άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι όποιες έχουν ως αποκλειστικό τους σκοπό τήν ορθολογική επένδυση του κεφαλαίου και τήν μεγιστοποίηση του κέρδους⁶.

³ Γ. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 220.

⁴ Περισσότερα βλ. Κ. Κωτσιόπουλου, *Τό κίνημα τών Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη, Ιστορική, Θεολογική και Κοινωνική διερεύνηση*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 220.

⁵ Δ. Τσάκωνα, *Εισαγωγή εις τόν Νέον Έλληνισμόν. Κοινωνιολογία τής πολιτικής και πνευματικής ζωής*, Αθήναι 1973, σ. 69. Μ. Καλλιντέρη, *Αί Συντεχνίαί και ή Έκκλησία επί Τουρκοκρατίας*, έν Αθήναις 1973.

⁶ Ο.π., σ. 70, Α. Χατζημυχάλη «Μορφές από τί σωματειακή οργάνωση τών Έλλίνων στην Όθω-

Ἡ κοινοτική συντροφικότητα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητας ἀπέβλεπε στό πρόσωπο. Ἀπό οικονομικῆς ἀπόψεως ὁ καθένας εἰσέπραττε τό ποσό πού ἦταν ἀπαραίτητο γιά τήν συντήρηση τῆς οικογενείας τους. «Διά τοῦτο καί ἐάν τις εἰσῆρχετο κατ' ἀρχήν ὡς μαθητευόμενος εἰς τήν ἐκεῖ ἰσχυράν νεοελληνικὴν κομπανίαν θά ἐμάνθανε ἐντός ὀλίγου τούς χειρισμούς τῆς ἐργασίας ὡς ἐνεργός καί ἐπὶ ἴσοις σύντροφος μέσα εἰς τήν κολοσσιαίαν συχνά περιουσίαν τῶν προηγηθέντων ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ἐργασίας. Οὕτω ὁ νεαρός ἐπικουρος καθίστατο ἐντός ὀλίγου ὀμότιμος σύντροφος, μὴ φέρων οὐδέν ἕτερον κεφάλαιον μετ' αὐτοῦ ἐκτός τῆς αὐστηρᾶς κοινοτικῆς ἀγωγῆς συνιστώσης ἐγγύησιν περὶ τῆς ἐντελῶς εἰλικρινοῦς καί μέχρι θανάτου ἀφοσιωμένης εἰς τήν κοινὴν ὑπόθεσιν νέας δυναμικῆς ἀνθρωπίνης ομάδος⁷.

Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ Κοινωνιολογία ἐξετάζει τό φαινόμενο τῆς «κοινωνικῆς συνοχῆς ὡς δεσμῶν». Ὁ Γερμανὸς Κοινωνιολόγος Τάϊνις, χωρὶς νά ἐξετάζει τό φαινόμενο τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, κάνει λόγο γιά δύο ἰδεότυπους, τὴν κοινότητα καί τὴν κοινωνία (Gemeinschaft-Gesellschaft). Ἡ «Κοινότητα» ἐκφράζει τὴν κοινὴ καταγωγή, τὴν κοινὴ ἐγκατάσταση ἢ τὴν κοινὴ δράση, πού συνδέεται μέ τὴν οἰκογένεια, τό χωριό, τὴν κωμόπολη. Ἐνῶ ἡ «κοινωνία» εἶναι ὁ χῶρος τῆς συνύπαρξης καί ὄχι τῆς συμβίωσης. Εἶναι ὁ χῶρος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί τῆς ὀρθολογικῆς ρύθμισης τῶν σχέσεων, ὅπως συμβαίνει σέ μιὰ ἀπρόσωπη ἔταιρεία. Στόν τύπο αὐτὸ ἀντιστοιχοῦν οἱ μορφές συλλογικῆς ζωῆς, ὅπως ἡ μεγαλούπολη, τό κράτος, ὁ κόσμος, ἡ βιομηχανία κ.ἄ.⁸

Ἀσφαλῶς ἡ περίπτωση τῶν ἑλληνικῶν ὀρεινῶν κοινοτήτων ὑπάγεται στόν κοινωνιολογικὸ ἰδεότυπο τῆς «κοινοτικῆς». Ἄρκει μάλιστα νά σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι οἱ διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ του διέποντο ἀπὸ γνήσιες φιλόφρονες καί ὀρθόδοξες ἀρχές, μακριὰ ἀπὸ τό στυγνὸ ὠφελμιστικὸ πνεῦμα. Ὑπῆρχε ἐπὶ παραδείγματι πάντα ἡ πρόβλεψη γιά ἀγορὰ σίτου πού δινόταν στοὺς φτωχοὺς ἐργάτες, πρόβλεψη ἐπίσης γιά τὰ ἔξοδα συντηρήσεως Νοσοκομείων, Σχολείων, Βιβλιοθηκῶν, Τυπογραφείων, ὁδῶν, Ἐκκλησιῶν κ.ἄ.⁹ Εἶναι γνωστὴ ἄλλωστε ἡ ἀλληλεγγύη τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία διετηρεῖτο ἀκόμη καί ὅταν τὰ μέλη ἀποδημοῦσαν ἢ ἴδρυναν νέες κοινότητες στὴν Εὐρώπη ἢ στὴν

μανικὴ Ἀυτοκρατορία», *Ἡ ἰδιοπροσωπία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, Ἀθήνα 1983, τ. 1ος, σ. 136.

⁷ Κ. Καραβίδα, *Ἡ Κοινότης*, Ἀθήνα 1935. τ. I, σ. 200.

⁸ F. Toennies, *Community and Society*, N. Y. Harper and Row 1975, σ. 108. Δ. Τσαούση, *Ἡ Κοινωνία τοῦ Ἀνθρώπου*. Εἰσαγωγή στὴν Κοινωνιολογία, ἐκδ. Gutenberg, Ἀθήνα 1987, σσ. 108, 109, 110, 111.

⁹ Β. Ζύτσα, Δ. Κοσμάνου, *Τὰ Ἱστορικά Ἀμπελάκια*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 14.

Άμερική. Οί μετανάστες αὐτοί ὑποστήριζαν ἀπὸ τὸν νέο τύπο ἐγκαταστάσεώς τους ἀδιάκοπα τὴν μητρικὴ τους κοινότητα¹⁰.

Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας δύναται νὰ κατανοηθεῖ πληρέστερα, ἐφ' ὅσον τονισθεῖ τὸ συντεχνιακὸ φαινόμενο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς μὴ ἱκανοποιητικὲς μας γνώσεις γιὰ τὴν συντεχνιακὴ ὀργάνωση τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς στὶς πόλεις καὶ τίς κοινότητες¹¹. Ἡ δράσι μάλιστα τῶν οἰκονομικῶν συσσωματώσεων τῶν βιοτεχνῶν καὶ ἐμπόρων κρίνεται σημαντικὴ ἐξαιτίας τοῦ γεγονότος πολλὰς φορὲς ὅτι ἡ πολιτικὴ συνένωση τῆς κοινότητος δὲν ἀποτελεῖ παρὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῆς οἰκονομικῆς συσσωματώσεως. «Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι, ἐφ' ὅσον φορολογικὴ μονὰς, κατὰ τὸ ἰσχύον ἐπὶ Τουρκοκρατίας διανεμητικὸν σύστημα ἦτο ἡ Κοινότης, οἱ φόροι ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ κατὰ περιφερείας διοικητοῦ κατὰ κοινότητας. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ φόροι κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν συντεχνιῶν, οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες προήρχοντο ἢ ὑπεδεικνύοντο ὑπ' αὐτῶν»¹². Ἦδη στὰ κοινοτικά σχήματα τοῦ Βυζαντίου παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο νομικῶς νὰ ἀναγνωρίζεται σ' αὐτά, τὸ δικαίωμα προσωποκρατήσεως τῶν ἀναξίοχρων ὀφειλετῶν γιὰ φορολογικὰ παραβάσεις. Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα ἄλλωστε ἡ κυψέλη τῆς κοινωνίας ἀποβαίνει ἡ «κοινότης χωρίου», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ σύνολο μικρῶν ἐλεύθερων κτίσεων ὑποκειμένων στὴν ἴδια φορολογικὴ μονάδα¹³. Οἱ κοινωνικὲς αὐτὲς καταστάσεις προσδιορίζουν τὴν κοινότητα ὡς μεγάλη μονάδα κοινωνικῆς ὀργάνωσης πού διατηρεῖ τὴν αὐτοδιοίκησί της καὶ τὴν δημοσιονομικὴ συλλογικότητα, σέ σημεῖο ὥστε νὰ ὀρθώνεται ὡς ἀνασχετικὸς θεσμὸς ἐναντίον τῆς ἐπεκτάσεως τῆς μεγάλης ἀτομικῆς γεωκτησίας. Ὁ Βυζαντινὸς θεσμὸς ἄλλωστε τῆς «προτιμίας» δυσκολεῖ τὴν συγκέντρωση ἰδιοκτησίας στὰ χέρια τῶν λίγων δυνατῶν, «οὕτως ὥστε νὰ ἀποφεύγονται μονοπωλιακὲς ἢ ὀλι-

¹⁰ Κ. Καραβίδα, ὁ.π., σ. 165. Δ. Τσάκωνα, *Κοινωνιολογία τοῦ Νεοελληνικοῦ Πνεύματος*, Ἀθῆνα 1972, σ. 59.

¹¹ Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν κοινοτήτων καὶ ἰδιαιτέρα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης βλ. Εὐαγγέλου Χεκίμογλου, «Χριστιανικὲς Συντεχνίαι τῆς Θεσσαλονίκης στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα», Κέντρο Ἱστορίας τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, ΚΣΤ Διμήτρια, Ε΄ ἐπιστημονικὸ συμπόσιο μὲ θέμα *Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη, Ὁθωμανικὴ περίοδος 1430-1912 Α΄*, σσ. 115-136.

¹² Ν. Πανταζόπουλου, «Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν», *ΕΕΣΝΟΕ, Τιμητικὸς τόμος Πανταζόπουλου*, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 114-115.

¹³ Δ. Ζακυνθνοῦ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία 324-1071*. Ἀθῆνα 1972, σ. 119.

γοπωλιακές καταστάσεις στην οικονομία»¹⁴, ενώ υπάρχουν νόμοι Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, όπως του Ρωμανού Α΄ Λεκαπνού (920-944), που απαγορεύουν με «Νεαρές» τους να αγοράζουν κοινωνικά ισχυροί ιδιοκτησίες χωρικών¹⁵. Η φιλολαϊκή αυτή παράδοση διατηρείται μέχρι την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και όπως θα δούμε πιο κάτω στην ανάλυση του καταστατικού της Συντεχνίας των Αμπελακίων, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην αποφυγή φαινομένων οικονομικής επικρατίσεως ενός ή λίγων ιδιοκτητών.

Οι οικονομικές αναλύσεις που παρουσιάστηκαν ασφαλώς και δεν πρέπει να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα, ότι αιτία της γένεσης των κοινοτικών θεσμών κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας υπήρξε η υποχρέωση εΐσπραξης των φόρων από τις κοινότητες. Άλλωστε το κοινοτικό σύστημα υπήρξε πριν την οθωμανική κατάκτηση. Επίσης οι κοινότητες της περιόδου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ασκούσαν και άλλα σοβαρά καθήκοντα πολιτικής οργάνωσης άπονομης δικαιοσύνης κ.ά.¹⁶

Είναι αλήθεια αναφισβήτητη ότι οι Έλληνικοί αυτοί οικισμοί και κοινότητες στά χρόνια της Τουρκοκρατίας απολάμβαναν πολλά οθωμανικά προνόμια, τα οποία δεν ήταν παρά ανανέωση δικαιωμάτων επικρατησάντων κατά την Βυζαντινή περίοδο¹⁷. Η εξέλιξη αυτή βεβαίως δεν οδήγησε σε μία αυτόνομη και απόλυτη ανεξαρτησία έναντι της κεντρικής βυζαντινής εξουσίας, ενώ στην Τουρκοκρατία ο κοινοτισμός με τις διάφορες μορφές του (πολιτική, οικονομι-

¹⁴ Κ. Κωτσιόπουλου, ό.π., σ. 105.

¹⁵ *Jus Graecoromanum*, τ. Α΄, σ. 213.

¹⁶ Η άποψη ότι την συγκρότηση των Νεοελληνικών Κοινοτήτων την επέβαλε το Οθωμανικό φορολογικό σύστημα, κρίνεται ύλιστική και γι' αυτό υιοθετήθηκε από τους Μαρξιστές αναλυτές. Δημιουργός της θεωρίας είναι ο Ούρχαρτ Βλ. D. Urganhart *La Turquie* Traduit de l'anglais par X. Raymond, il premiere partie. Paris 1836, σ. 37. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται οι απόψεις του Ή. Νικολοπούλου: «Οι χωρικοί ήταν οργανωμένοι σε κοινότητες, που ή υπαρχή τους εξυπηρετούσε πρωταρχικά τις φορολογικές και διοικητικές ανάγκες του οθωμανικού κράτους. Έτσι ή κοινότητα στην οθωμανική κοινωνία, ανεξάρτητα από τις άλλες σημαντικές αρμοδιότητές της, διαμεσολαβούσε κυρίως ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και τον άμεσο παραγωγό σχετικά με την κατανομή, τί συγκέντρωση και την απόδοση φόρων, που για την καταβολή τους άλλωστε ήταν άμοιβαία αλληλέγγυοι, όλοι οι κάτοικοι της κοινότητας. Ή. Νικολόπουλου, *Δομές και θεσμοί στην Τουρκοκρατία*, έκδ. Κάλβος, Αθήνα 1988, σ. 79.

Ο Κ. Παπαρηγόπουλος έχει διατυπώσει την άποψη ότι οι Κοινότητες κατάγονται από την αρχαία Ελλάδα. Κ. Παπαρηγόπουλου, *Ιστορική Πραγματεία* 1, Αθήνα 1858, σσ. 219-220, ενώ ο Ζακυθινός αναζητεί τις απαρχές της στα έμβρυα κοινωνικά σχήματα του Βυζαντίου. Η άποψη του Ζακυθινού, ή όποια είναι και ευρύτερα αποδεκτή, βρίσκεται στο έργο του «La commune Grecque» εις *L' Hellenisme contemporain* 1948, σσ. 295-310, 414-428.

¹⁷ Α. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1964, τ. II α, σ. 281.

κή) είχε κατορθώσει εντός των κόλπων της Έκκλησίας να υποκαταστήσει το καταλυθέν Βυζαντινό Κράτος.

Τό τελευταίο αποδεικνύεται από τό γεγονός ότι τά εκκλησιαστικά δικαστήρια μέ τήν συμμετοχή καί τών κοινοτικῶν ἀρχόντων ἦταν ἡ κύρια πηγή ἀπονομῆς δικαιοσύνης. Εἰδικότερα ἡ σύσταση τό 1329 ἀπό τόν Ἀνδρόνικο Γ. Παλαιολόγο τών τετραμελῶν δικαστηρίων, πού συγκροτοῦνταν ἀπό τούς ὀνομαζόμενους «καθολικούς κριτές» (καί ἀπό τούς ὁποίους ὁ ἕνας ἦταν ἐπίσκοπος), θεωρεῖται ὅτι εἶχε εὐεργετικά ἀποτελέσματα στήν μετέπειτα ὀργάνωση τῆς κοινοτικῆς ζωῆς καί τήν συνοχή τοῦ ἔθνους¹⁸.

Ὀλοκληρώνοντας θά τονίζαμε ὅτι κατά τήν Τουρκοκρατία τό κοινοτικό σύστημα, πού στήν τελειότερή του μορφή λειτουργεῖ σέ τρεῖς βαθμούς (κοινότητα, ἐπαρχία, νομός), βρίσκεται κάτω ἀπό τήν ἐνιαία θρησκευτική ἡγεσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Δύσκολα ἐπομένως θά ὑποστηριζόταν ἡ ἄποψη ὅτι βρίσκεται «σέ συνεχή διαλεκτική ἀντίθεση μέ τόν κατακτητή ἀπό τί μιά πλευρά καί μέ τόν Κληρο σάν φορέα τῆς λόγιας παραδόσεως ἀπό τήν ἄλλη»¹⁹. Ἡ ἄποψη μάλιστα πού ταυτίζει τόν Κληρο μέ τήν λόγια παράδοση καί τίς ἀνώτερες κοινωνικές τάξεις δέν εὐσταθεῖ, δεδομένου ὅτι ἰδεατός τύπος τῆς ὀρθοδοξίας εἶναι τό κοινόβιον, τό ὁποῖο συγκρούεται μέ τόν οἰκονομικό φιλελευθερισμό τῆς Δύσης, ὁ ὁποῖος γεννᾷ ἀριστοκράτες καί φεουδάρχες. Βυζαντινή

¹⁸ Α. Βακαλοπούλου, ὀ.π., τ Α΄, σ. 250. Θεόδ. Θεοδώρου, *Ἡ Ἑλληνική Τοπική Αὐτοδιοίκηση*, ἐκδ. Τολίδη, Ἀθήνα 1996, τ. Α΄, σ. 140ε.

¹⁹ Ν. Πανταζόπουλου, *Ὁ Ἑλληνικός Κοινοτισμός καί ἡ Νεοελληνική Κοινοτική Παράδοση*, ἐκδ. Παρουσία, Ἀθήνα 1993, σ. 30.

Ἡ μαρτυρία τοῦ ἐπισκόπου Σεργίων καί Κοζάνης Βενιαμίν (1827) ἀποδεικνύει ἄλλωστε τόν, ἀπό τίς συντεχνίες, ἀποδεκτό ἐνοποιητικό καί καθοδηγητικό ρόλο τῆς Ἐκκλησίας: «...Παραστάντες ὅλοι οἱ ὑποφαινόμενοι ὕφαναί, τόσον ἐντόπιοι, ὅσον καί ξένοι, ἀνίγγειλαν ἡμῖν ὅτι κοινῇ γνώμῃ καί αὐτοπροαρετῶ θελήσει ἀπεφάσισαν ἵνα ὅλοι ὁμοῦ συνδεθέντες, εἰς ἕν συνέλθωσι καί γένωσι εἰς ἰσνίαί ὕφαναί, ὅσοι ἐπιμελεῖσθαι καί συμπάσχοντες ὁμοθυμαδόν διά τό κοινόν αὐτῶν ὄφελος καί δι' ὅσα συντείνουσιν, εἰς τήν καλήν ἁρμονίαν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν καί εἰς τήν κοινήν εὐταξίαν...».

Τό κείμενο βρίσκεται στήν μελέτη τοῦ Μ. Καλλινδέρη, ὀ.π., σ. 5.

Ὁ Ἴων Δραγοῦμης (1872-1920), ἀπό τούς πύο συγκροτημένους ὑποστηρικτές τῆς ἑλληνορθόδοξης κοινοτικῆς παράδοσης, γράφει χαρακτηριστικά: «...Ὅταν βρεθοῦνε δέκα Ρωμοῖ φτειάχουν κοινότητα. Συνάζουν πρῶτα χρήματα γιά τήν Ἐκκλησία. Ἄμα τί χτίσουνε φέρνουν παπά. Ἐπειτα καί τίς γυναῖκες τους. Ὑστερα, μέ τούς δίσκους τῆς Ἐκκλησίας, συνάζουν χρήματα καί φτειάνουνε σκολεῖο. Τέλος, φέρνουνε δάσκαλο γιά τά παιδιά τους – καί νάτῃν ἡ κοινότητα. Τό ἔθνος μας ὀλάκερο πάλι μέ κοινότητες πρέπει νά κυβερνηθῇ καί μόνο μέ κοινότητες θά προκόψῃ...». Ἴωνα Δραγοῦμη, «Β. Προκίρυξη, ἡ μικρή πατρίδα», περιοδικό *Νουμάς* ἀριθμ. 292 τῆς 11 τοῦ Μάη 1908. Βλ. ἐπίσης π. Γ. Μεταλλνοῦ, *Τουρκοκρατία, Οἱ Ἑλληνες στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1993, σσ. 212, 113-130.

ορθόδοξη κοινοβιακή αντίληψη και δυτικός οικονομικός φιλελευθερισμός δέν συμβιβάζονται. «Ορθοδοξία κοινωνιολογικῶς σημαίνει, προεχόντως, ἐπίγειον ἀταξικὴν ἀδελφοποιῶν πρὸς μεταφυσικὴν δικαίωσιν»²⁰.

2. Ὁ κοινωνικο-οικονομικός χαρακτήρας τῆς Συντεχνίας τῶν Ἀμπελακίων

Ἡ κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων, μέ βάση τίς θεωρητικές προϋποθέσεις πού ἀναλύθηκαν, εἶχε κατορθώσει νά ἀναπτύξει μέ ἔδρα τόν ἴδιο τόπο οἰκονομική συντροφική συσσωμάτωση παραγωγῆς κόκκινων νημάτων. Τά νήματα αὐτά λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς τους ποιότητας ἦταν σχεδόν ἀσυναγώνιστα, μέ ἀποτέλεσμα νά κατακλύσουν τίς ἀγορές τῶν Βαλκανίων καί τῆς Εὐρώπης. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε δημιουργήθηκαν καί πολλά ὑποκαταστήματα (Γερμανία, Αὐστρία, Οὐγγαρία, Ρωσία, Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Τουρκία, Γαλλία). Τό κύριο ὑποκατάστημα λειτουργοῦσε στή Βιέννη, στίς Τράπεζες τῆς ὁποίας εἶχε τίς καταθέσεις της ἡ Συντεχνία. Τό ἐπίπεδο οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς προόδου ἦταν πράγματι γιά τήν ἐποχή ἀξιοθαύμαστο. Αὐτό εἶχε ὡς συνέπεια τήν ἀνάπτυξη ἐκτεταμένου ἔργου κοινωνικῆς φιλανθρωπίας, ἐνῶ καί στόν τομέα τῆς Παιδείας ὑπῆρξε ιδιαίτερη κινητικότητα. Στά Ἀμπελάκια ἰδρύθηκε τό ἑλληνικό σχολεῖο, γνωστό μέ τό ὄνομα «Ἑλληνομουσεῖο», στό ὁποῖο δίδαξαν φημισμένοι Ἑλληνες λόγιοι καί δάσκαλοι τοῦ Γένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ὁ Σπυρίδων Ἀσίνης, ὁ Κούμας κ.ἄ. Ἐκεῖ κατέφυγε καί ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς γιά νά ζητήσει καί νά πετύχει τελικά οἰκονομική ἐνίσχυση, προκειμένου νά ἐκδώσει λεξικό τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας²¹.

Ὅπως ἀσφαλῶς γίνεται ἀντιληπτό, ἡ οἰκονομική συντροφική συσσωμάτωση δέν λειτουργοῦσε ἀνταγωνιστικά ἀπέναντι στήν εὐρύτερη κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων, ἀλλά συμπληρωματικά καί ὑποβοηθητικά στό κοινωνικό ἔργο τῆς Κοινότητας. Ὑπῆρχε θεσμική διάκριση πού ὀδηγοῦσε ὁμως σέ καθεστῶς συναλληλίας. Εἶναι δυνατό ἐπομένως νά γίνεται λόγος γιά διοικητική, διαχειριστική καί ὀργανωτική αὐτοτέλεια τῆς ἐμπορικῆς αὐτῆς συντροφιάς. Αὐτό πάλι δέν σήμαινε βέβαια, ὅτι δέν ὑπῆρχε πολλές φορές ταύτιση ἀνάμεσα στά πρόσωπα πού διπύθουναν καί ἤλεγχαν τόσο τίς Κοινές Συντροφίες ὅσο καί τήν Κοινότητα.

²⁰ Δ. Τσάκωνα, *Κοινωνιολογική ἐρμηνεία τοῦ Νεοελληνικοῦ Βίου*, Ἀθήνα 1974, σ. 15.

²¹ Στ. Μαριάδη, *Συνεταιρισμοί Ἱστορία-Φιλοσοφία-ἀποστολή*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 158.

Ἐπομένως στά Ἀμπελάκια ἡ διαπλοκή ἀνάμεσα στίς συντροφικές συντεχνίες καί τήν Κοινότητα δέν πραγματοποιοῦντο στό ὀργανωτικό ἐπίπεδο τῶν προσώπων. Οἱ θεσμοί τῆς οἰκονομικῆς συντεχνίας διατηροῦσαν τήν αὐτοτέλειά τους καί τήν ἰδιαιτερότητά τους μολονότι ἦταν ἅμεσα ἐπηρεασμένοι ἀπό τό ἑλληνορθόδοξο ἐνοποιοτικό καί φιλόδηρο πνεῦμα τῆς Κοινότητος²².

Εἶναι τόσο μεγάλος ὁ ἐνθουσιασμός σέ πολλούς ἐρευνητές γιά τήν πρόοδο καί τόν χαρακτήρα τῆς Συντεχνίας, ὥστε νά γίνεται λόγος –καί δέν εἶναι ὑπερβολή– γιά τόν πρῶτο πετυχημένο Οἰκονομικό Συνεταιρισμό τῆς Ἀνθρωπότητος. Ἰδιαίτερα, μάλιστα, ἂν ἀναφεροῦμε στό καθεστῶς ἀρμονικῆς συνεργασίας μεταξύ διοικούντων καί διοικουμένων, τό ὅποιο ἡ Κοινωνιολογία θά ὀνόμαζε καθεστῶς ταξικῆς συνεργασίας, ἀπόρροια τοῦ ὑπερταξικοῦ χαρακτήρα τῆς ἑλληνορθόδοξης Κοινότητος, εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτή ἡ ἀπουσία κοινωνικῶν συγκρούσεων καί ἐπαναστάσεων στήν ὑπό μελέτη Κοινότητά μας. Ἐνας μάλιστα παλαιός καί διακεκριμένος μελετητής τονίζει χαρακτηριστικά: «Εἰς τήν μεταξύ τοῦ Ὀλύμπου καί τῆς Ὀσσης χαράδραν –ἐλύθη τό πρῶτον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ– οὐχί ἐν θεωρίας μόνον– ἐν μέγα, ἴσως τό μεγαλύτερον κοινωνικόν πρόβλημα, ὅ,τι Πλάτων, χάριν τῆς εὐτυχίας τῶν λαῶν συνεβούλευσε διά τῶν “Νόμων” του καί ἐσχεδίασε ἐν τῇ “Πολιτείᾳ” ὅ,τι μετά παρέλευσιν πολλῶν αἰῶνων ἐπεχείρησε (1516 μ.Χ.) ὁ Ἄγγλος Θωμᾶς Μῶρος διά τοῦ συστήματός του, ὅπερ εὐλόγως χαρακτηρίσθη ἀτοπία καί κατ’ ἄλλους οὐτοπία (υτοπία)· ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Καμπανέλλας ἀπεικόνισε (1630 μ.Χ.) εἰς τήν “Ἡλιούπολιν” του (civitas soli), ὁ Χάριγκτων εἰς τήν “Βασιλειάδα” του· ὅ,τι ἐπεχείρησαν νά ἐπιτύχωσιν ὁ Ρουσσώ, ὁ Μαβλύ καί ὁ Βολταῖρος ἦτοι τήν βελτίωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τήν ἄνευ ἐπαναστάσεων συνεννόησιν τῶν κεφαλαιούχων καί ἐργατῶν πρὸς ἀμοιβαῖο ὄφελος –ἀλλά χωρὶς νά ἰδῶσι τοὺς καρπούς τῶν κόπων των– τοῦτο ἠρέμως καί ἀθορύβως ἐφήρμοσαν ἐν τοῖς πράγμασιν εἰς τήν διασφάγα τοῦ Κισσάβου οἱ δοῦλοι Ἀμπελακιῶται»²³

Ἡ πρώτη Συντροφία στά Ἀμπελάκια συστάθηκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1771, ἡ

²² Παρόμοιες ἀπόψεις ἀλλά μέ ὑπερτονισμό τοῦ οἰκονομικοῦ στοιχείου καί ἀνύπαρκτη σχεδόν ἀναφορά στό ἑλληνορθόδοξο πνεῦμα βλ. στή μελέτη τοῦ Ἡ. Νικολόπουλου, *Δομές καί θεσμοί στήν Τουρκοκρατία*, ἐκδ. Κάλβος, Ἀθήνα 1988, σσ. 274-276. Στή μελέτη αὐτή γίνεται ἐπίσης ἀναφορά στήν ἐπί τοῦ θέματός μας διαφορετικὴ ἄποψη τοῦ Γ. Κοντογιώργη, ὁ ὁποῖος κάνει λόγο γιά ἀπόλυτη ταύτιση κοινότητος καί συντεχνιῶν. Γ. Κοντογιώργη, *Κοινωνικὴ δυναμικὴ καί πολιτικὴ αὐτοδιοίκηση. Οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς Τουρκοκρατίας*, ἐκδ. Νέα Σύνορα, Ἀθήνα 1982, σ. 191.

²³ Γ. Φιλάρτου, *Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων-Υἰδρας-Σπετσῶν-Ψαρῶν*, Ἀθήνα 1927, σσ. 29, 67.

όποια μετά από έξι χρόνια διαλύθηκε. Στή συνέχεια συστάθηκαν μερικές άλλες έπιμέρους Συντροφίες, οι οποίες προσπάθησαν να ένωθουν σε μία κοινή, προκειμένου να αποφύγουν τόν μεταξύ τους ανταγωνισμό²⁴. Τελικά κατορθώθηκε να συμφωνήσουν να οργανωθούν σε μία κοινή Συντροφιά. Τό πρώτο καταστατικό πού σώθηκε είναι τοῦ ἔτους 1780, ένῳ τό 1790 ἔξαιτίας τῆς ύπάρξεως καί νέων ἄλλων έπιμέρους Συντροφιῶν ἔγινε ἡ διάλυση τῆς κοινῆς Συνεταιριστικῆς προσπάθειας. Τό 1794 δημιουργείται ἕκ νέου ἡ Κοινή Συντροφιά καί τό 1795 ἔχουμε τήν ὕπαρξη τοῦ δευτέρου Καταστατικοῦ Χάρτη ὁργανώσεως τῆς οικονομικῆς καί ἔμπορικῆς δραστηριότητας²⁵.

Σύμφωνα μέ μαρτυρίες σύγχρονων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς καί ἰδιαίτερος τοῦ Felix Beaujour, ὁ κάθε ἰδιοκτίτης ἢ ἔπικεφαλῆς βιοτεχνίας μποροῦσε να συνεισφέρει μέ ποσό ἀνάλογο μέ τά μέσα του. Ἡ μικρότερη κατάθεση ὀρίστηκε σε πέντε χιλιάδες γρόσια, ένῳ ἡ ἀνώτερη σε εἴκοσι χιλιάδες, ὥστε να μίν περιέλθει ἡ διαχείριση τοῦ Συνεταιρισμοῦ ὡς ἔκμετάλλευση στά χέρια λίγων κεφαλαιούχων²⁶. Καί μόνο αὐτή ἡ πληροφορία θά ἀρκοῦσε γιά να καταδείξει τήν ἐπίδραση τῆς Βυζαντινῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας στήν ὁργάνωση τῆς ὑπό μελέτην συντεχνίας. Βασική ἀρχή τῆς Βυζαντινῆς Οἰκονομικῆς σκέψης, ὅπως καί πρωτύτερα ἀναφέρθηκε, ἦταν ἡ ἀποφυγή μονοπωλιακῶν ἢ ὀλιγοπωλιακῶν φαινομένων πού θά ὀδηγοῦσε σε ἐπικράτηση λίγων κεφαλαιοκρατῶν.

Μελετῶντας καί τά δύο διασωθέντα καταστατικά τῆς συντεχνίας παρατηροῦμε τά ἑξῆς βασικά στοιχεία ἀπό πλευρᾶς οικονομικῆς ὁργάνωσης:

α) ἡ Κοινή Συντροφιά συστάθηκε τόσο ἀπό ἔμπορους ὅσο καί ἀπό τεχνίτες νηματοβαφείων. Τονίζεται συγκεκριμένα στό ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ τοῦ ἔτους 1780: «...ὄθεν καί ἡμεῖς οἱ εὐρισκόμενοι πραγματευταί καί τεχνῖται τῶν ἐκείνων νημάτων τῆς πολιτείας ταύτης Ἀμπελακίων, ἐπιθυμοῦντες τό πᾶν ἡμῶν εἰς τόν ἀκρογωνιαῖον λίθον· έν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ἀπεφασίσαμεν να ἀνακαινίσωμεν καί να συγκροτήσουμε πάλιν τήν κοινήν ἡμῶν συντροφίαν καί ἀδελφότητα ἀνακαλοῦντες τά ἀρχαῖα ἦθη ἡμῶν καί τιθέντες κοινήν τράπεζαν... διά να ἔλθῃ να ἀπολαύση τῆς κοινῆς τραπέζης καί

²⁴ Η. Γεωργίου, *Νεώτερα Στοιχεῖα περὶ τῆς Ἱστορίας καί τῆς Συντροφιᾶς τῶν Ἀμπελακίων*, Ἀθήνα 1950, σ. 5, Σ. Μαριάδῃ, ὁ.π., σ. 152.

²⁵ Γιά περισσότερα βλ. F. Beaujour, *Πίνακας τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος στήν Τουρκοκρατία (1787-1797)*, μτφρ. Ἐλ. Γαρίδῃ, Εἰσαγωγή-Ἐπιμέλεια-Σχολιασμός Τασ. Βουργᾶ, ἐκδ. Τολίδῃ, Ἀθήνα 1974. Ἐπίσης βλ. F. Boulanger, *Ambelakia, ou les associations et les municipalites helleniques*, Librairie de Guillaumin et Cie, Éditeurs, Paris 1875.

²⁶ F. Beaujour, ὁ.π., σσ. 143-144. Οἱ πληροφορίες αὐτές γράφτηκαν τό 1797.

ἀδελφότητα φέρων μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν εὐτυχίαν ταύτην τὸ προσῆκον ἔνδυμα, ὁ μὲν εὐπορῶν τὸ μεταδοτικὸν καὶ φιλάδελφον, ὁ δὲ ἀπορῶν τὸ ὑπομονητικόν, τὸ εὐπειθές...»²⁷. Ἐντυπωσιάζει ἡ διάθεση ἀλληλοβοήθειας καὶ προσφορᾶς, καὶ εἰδικότερα ἡ συνεργατικὴ διάθεση ἐκ μέρους τῶν πλουσίων, ἐφ' ὅσον γίνεται λόγος γιὰ μίαν κοινὴν τράπεζαν²⁸.

β) Δινόταν ἡ δυνατότητα γιὰ ἀυξομειώσεις τῶν μεριδίων τῶν μελῶν τῆς Κοινῆς Συντροφίᾳς «ἐξετάζοντες καὶ τὴν δούλευσιν καὶ τὴν προκοπὴν, ἥτοι ἀμέλειαν καὶ ἀνεπιτηδεϊότητα τῶν ὑποκειμένων, καὶ τότε ἀναλόγως τοὺς μὲν προκόπτοντας καὶ πιστοὺς νὰ ἀναβιβάζωμεν τὰ μερίδια· τῶν δὲ ἀμελῶν καὶ ραθῦμων καὶ ἀναξίων νὰ καταβιβάζωμεν, καὶ τοῦτο γίνεται κατὰ θεῖον δίκαιον λόγον, εὖ δούλε ἐπὶ ὀλίγων ἤς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω»²⁹.

γ) Ἡ κοινὴ Συντροφία ἀπαρτιζόταν ἀπὸ μερικές συντροφίες πού εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ αὐτὴ (ἄρθρο Ζ΄). «Ὅσα δὲ μετρητὰ ἤθιλεν ἐμβάσι κάθε μερικὴ συντροφία εἰς τὴν ἀδελφότητα καὶ κοινήν συντροφίαν εἰς κάθε χρόνον ὅπου θέλει γίνεται ἡ δοκιμὴ τοῦ λογαριασμοῦ τῆς τέχνης, νὰ εὐγαίνει πρῶτον τὸ διάφορον τῶν μετρητῶν τοῦ καθενός πρὸς δώδεκα εἰς τὰ ἑκατὸ τὸν χρόνον...»

δ) Μὲ φόβο Θεοῦ ὁ κάθε σύντροφος εἶχε ὑποχρέωση νὰ ἐνεργεῖ γιὰ τὸ οἰκονομικὸ καλὸ τῆς ἀδελφότητας καὶ ὄχι γιὰ τὸ καλὸ ἐξωτερικῶν προσώπων, ἢ γιὰ ἴδιο ὄφελος. Γιὰ νὰ ἀποφεύγονται μάλιστα δυσάρεστες καταστάσεις γιὰ κάθε μέλος «μερικῆς Συντροφίᾳς» πού συμμετεῖχε στὴν κοινὴ, ὑπῆρχε ἐγγυητὴς καὶ προεστὼς πού ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ κάθε πράξη μέλους πού θὰ ζημίωνε τὴν Κοινὴ Συντροφία· «Ὑπόσχονται ἡ (οἱ) κατὰ μέρος συντροφίαις νὰ μὴ δανείσωσι εἰς κανένα ἐξωτερικόν πρόσωπον ἀπὸ τὰ Καπιτάλια των καὶ νὰ μεταχειρισθεῖ κανένα ἐξωτερικόν νεγότητιον διὰ ξεχωριστόν του λογαριασμό...

²⁷ «Καταστατικὸν Συντροφίᾳς Ἀμπελακίων», *Νέος Ἑλληνομνήμων* 14 (1917-20) 382.

²⁸ Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ κοινωνικὴ συνέπεια τῆς Ὁρθόδοξης διδασκαλίας γιὰ τὴν ἐργασία. Τὸ νὰ ἐργάζεσαι γιὰ τοὺς ἄλλους ἐνῶ γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους εἶναι αἴτημα ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ τοὺς Δυτικούς οἰκονομολόγους εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας καὶ τοῦ ἰδιοτελοῦς συμφέροντος. Ὁ Adam Smith σημειώνει: «Δὲν περιμένουμε τὸ γεῦμα μας ἀπὸ τὴν καλωσύνη τοῦ κρεοπώλη, τοῦ ζυθοποιοῦ ἢ τοῦ ἄρτοποιοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὸ δικὸ τους συμφέρον. Δὲν ἀπευθυνόμαστε στὴν ἀνθρωπιὰ τους, ἀλλὰ στὴν φιλαυτία τους. Οὔτε τοὺς μιλάμε ποτέ γιὰ τίς ἀνάγκες μας ἀλλὰ γιὰ τὰ συμφέροντά τους» Adam Smith, *The Wealth of Nations I*, London 1950, σ. 18, *Γ. Μαντζαρίδη*, ὁ.π., σ. 221.

Τὰ παραπάνω βέβαια δὲν σημαίνουν ὅτι ἐπιβραβεύονται ἀπὸ τὴν συντεχνία οἱ μὴ ἐργαζόμενοι ἢ οἱ προξενούντες βλάβη καὶ ζημίαι. Γι' αὐτούς τὸ καταστατικὸ, ὅπως θὰ δοῦμε, ἔχει εἰδικές προβλέψεις.

²⁹ *Καταστατικὸν Συντροφίᾳς Ἀμπελακίων*, ὁ.π., σ. 383.

ἀλλά χρεωστέϊ ὁ κάθε σύντροφος νά γνωρίζει καί νά ἐνεργεῖ ἐν φόβῳ Θεοῦ καί τῆς ψυχῆς του μόνον διά τό ὄφελος τῆς ἀδελφότητος... καί διά τοῦτο ἄν τινάς ἀπό τάς μερικῆς συντροφίας ἤθελεν ἀποκτήσῃ καί φέρῃ ζημίαν εἰς τήν κοινήν συντροφίαν νά ἀποκρίνεται τήν ζημίαν ὁ ἐγγυητής καί προεστώς ἐκείνου ὁποῦ ἀτάκτησεν, ἡ δέ ἀδελφότης νά μένη ἀζημιώτος»³⁰.

ε) Ὁ Ἐπικεφαλῆς τῆς Κοινῆς Συντροφίᾳς ὀρίσθησαν δύο ἀπό τοῦς πῖο διακεκριμένους Ἀμπελακιώτες, ὁ Δροσινός Χ΄ιβού καί ὁ Ἰωάννης Σφόρτζης. Αὐτοῖ ἐπιβλέπουν, ἀλλά δέν καρπώνονται οἰκονομικά ὡς ἐργοδότες ἐπιχειρήσεως· «Ἐκ τούτων τῶν ἐνταῦθα ἐπιστατούντων, ὁ μὲν Δροσινός Χ΄ιβού καί ὁ Ἰωάννης Σφόρτζης ἔστωσαν καί ὀνομαζέσθωσαν κεφαλαί καί ἐπιστάται τῆς κοινῆς συντροφίας, αὐτοῖ ὀφείλουσι κρατεῖν καί ἐπιτηρεῖν τά μετρητά καί λαμβάνειν εἰς χεῖρας αὐτάς ὅσα ἕκαστος τῶν συντρόφων ἐμβάζει εἰς τήν συντροφίαν καί ὅσα ξένα δανεῖζοντα, ἐξ ὧν ὁ Δροσινός Χ΄ιβού νά διδῃ καί ταῖς ὁμολογίαις καί νά ὑπογράφεται»³¹.

στ) Ἀναπτύσσεται ἰδιαίτερο αἶσθημα εὐθύνης ἔναντι τῆς παρουσίας καί τῆς οἰκογενεῖας ἀποθανόντος συντρόφου τους· «Ἐχομεν χρέος ἐπὶ δεσμῶ καί βάρει τῆς ψυχῆς μας τό μὲν καπιτάλιον τοῦ ἀποθανόντος συντρόφου μας νά τό κρατῶμεν εἰς τήν κοινήν συντροφίαν... καί νά μὴ δίδωμεν τίποτε εἰς τό ὄσπιτίον του εἰμὶ μόνον τά πρὸς τήν χρεῖαν των ἔξοδα. Τόν δέ υἱόν ὀπότεν ἤθελε εὐρεθῆ εἰς τήν ἄνωθεν ἡλικίαν, νά φροντίζωμεν οἱ ἐπιστάται εἰς ὅσα ἀποβλέπουν καί εἶναι ἀναγκαῖα διά τήν προκοπὴν του, νά τόν στέλνωμεν εἰς τήν Εὐρώπην γυμνάζοντές τον καί ἐκεῖ εἰς ὅσα ἀνίκουν διά τήν σύστασίν του καί βλέποντες τόν προκόπτοντα, μετὰ τοῦς 18 χρόνους νά τόν διορίζωμεν τό μερίδιον κατὰ τήν ἀξία τοῦ ὁποίου ἤθελεν εὐρεθῆ εὐλογον»³².

ζ) Τό ἴδιο αἶσθημα εὐθύνης ἀναπτύσσεται καί γιὰ τοῦς συγγενεῖς ἢ φίλους τῶν ἐν Ἑλλάδι συντρόφων, πού πρόκειται νά μεταβοῦν στήν Εὐρώπην, ἀπό τοῦς ἐκεῖ διορισμένους ἐπιστάτες τῶν ὑποκαταστημάτων.

«Πρὸς τούτους ἐάν τις ἐξ ἡμῶν θελήσῃ νά στείλῃ εἰς τήν Εὐρώπην τόν υἱόν ἢ τινά ἀνθρωπὸν του διά νά πράξῃ εἰς τά τῆς πραγματείας, ἕως νά πηγαῖν ἐπάνω νά ἐξοδεύῃ ἀπὸ ἐδικά του· ἐκεῖ φθάνοντας νά τόν δέχωνται οἱ ἐπιστάται διορίζοντές τον διά νά σπουδάξῃ τήν διάλεκτον, λογαριασμούς καί τά λοιπά ἀναγκαῖα εἰς ἕναν χρόνον· ὅσα ἔξοδα ἀκολουθήσουν εἰς ἐκείνον τόν χρό-

³⁰ Καταστατικόν, ὅ.π., σσ. 383, 384. Β. ἐπίσης *Η. Νικολόπουλου*, ὅ.π., σ. 194.

³¹ Καταστατικόν, ὅ.π., σ. 384.

³² Ὁ.π., σ. 386.

νον διά τίν φαγοῦρα, φορέματά του καί εἰς τούς δασκάλους νά τά πληρῶνῃ ἐκεῖνος ὁποῦ θέλει τόν στείλει· τελειωθέντος δέ ἐκείνου τοῦ χρόνου νά τό παίρνουν εἰς τίν δούλευσιν τῆς κοινῆς συντροφίας, γυμνάζοντές τον εἰς τά τῆς πραγματείας ἀναγκαῖα ἕνα χρόνον ὑπό τίν ἐγγύησιν τοῦ κυρίου του χωρῖς νά τόν πληρῶνῃ ἡ συντροφία ἄλλο τίποτε, ὡς ἀρχάριον, εἰ μί μόνο τά συνηθισμένα φορέματά του καί τίν φαγοῦραν του. Μετά δέ τίν παρέλευσιν τοῦ ἐνός ἐκείνου νά δουλεύσῃ εἰς τίν συντροφία ἐπί εὐλόγῳ μισθῷ, ἕναν χρόνον ὑπό τίν ἰδίαν ἐγγύησιν καί μετὰ τόν ἕναν χρόνον, ἂν φανῇ σῶφρων, οἰκονόμος καί ἄξιος εἰς τίν πραγματείαν νά τόν διορίζουν εἰς μερίδιον»³³. Στό ἴδιο ἄρθρο παρουσιάζεται ἡ ἐντυπωσιακή προτροπή γιά πατρική διάθεση τῶν ἐπιστατῶν ἀπέναντι στούς νέους μελλοντικούς συντρόφους μέ χαρακτηριστικές ἐκφράσεις· καί ἂν τινάς ἀπό αὐτούς τούς ἀρχαίους νέους ἢ ἀπό τούς ἄλλους συντρόφους ὁποῦ εἶναι εἰς μερίδιον, ἀτακτίσῃ καί δέν πολιτευθῆ σωφρόνως, οἰκονομικός εἰς τά ἔξοδα καί προθύμως εἰς τό ἔργο ὁποῦ διορισθῆ, ἢ νά εὐρεθῆ νά παίζει χαρτιά ἢ μπειάρδος, ἢ ἄλλο φθοροστοιόν παιχνίδι, νά μί τολμήσῃ κανένας ἀπό τούς ἐν Βιέννη ἐπιστάτας μόνος νά τό φανερώσῃ ἐδῶ, ἀλλ' ἔχοντες σωστήν ἀπόδειξιν τῆς ἀταξίας του νά εἶναι ὑπόχρεοι ἐν φόβῳ Θεοῦ καί βάρει τῆς συνειδήσεώς των νά τόν νουθετοῦν ὡς πατέρες διά νά διορθωθῆ· εἰ δέ καί τούς παρακούσῃ νά μᾶς φανερώσουν ἐκ συμφώνου οἱ ἐπιστάται χωρῖς τινός προσθήκης ἢ ἀπό κανένα πάθος κινούμενοι ἀλλ' ἐν φόβῳ Θεοῦ τίν ἀλήθειαν καί κατ' ἐκείνην τίν εἶδησιν νά ἀποβάλλεται»³⁴.

ν) Ἀφαιροῦνταν πρῖν τό μοίρασμα τῶν κερδῶν, τά ποσά γιά ἀγορά σίτου γιά τούς πτωχοῦς ἐργάτες, τά δῶρα πρὸς τόν Πασᾶ τῆς Λάρισας, τά ἔξοδα συντηρήσεως Νοσοκομείων, Σχολείων, Βιβλιοθηκῶν, Τυπογραφείων, Ἐκκλησιῶν, καθὼς καί τά ἔξοδα διαχειρίσεως ἐνοικίων γραφείων καί πρακτορείων ἐξωτερικοῦ καί οἱ τόκοι τῶν κεφαλαίων. Τά ἐναπομείναντα κέρδη μοιράζονταν ἀνάλογα μέ τίν ἐργασία· «...ὑστερον ὅσον διάφορον ἐξαποστειλεῖ ὁ πλουσιόδωρος Θεός νά μοιράζεται κατὰ τίν συμφωνηθεῖσαν καί ταῖς ἰδίαις ἡμῶν ὑπογραφαῖς βεβαιωθεῖσαν διάταξιν καί καταγραφή τῶν μεριδίων, παίρνοντας καθένας τό ἀποφασισθέν μέρος του εἰς μετρητά... κατ' ἀναλογίαν, εἰς τόν ἴδιον τρόπον νά γίνεται καί ἡ μοιρασιά τῆς ζημίας, ἦν ὁ Κύριος μί δώσοι»³⁵.

Εἶναι τόσο σημαντική γιά τούς συνέταιρους ἡ δύναμη τῆς θρησκευτικῆς

³³ Ὁ.π.

³⁴ Ὁ.π., σσ. 386, 387.

³⁵ Ὁ.π., σ. 387.

πίστης, ὥστε τὴν ἐπικαλοῦνται ἐκτός τῶν περιπτώσεων πού εἶδαμε καί στό ζήτημα τῆς δίκαιης κατανομῆς τῶν μεριδίων. Διαβάζουμε στό δεύτερο καταστατικό τοῦ 1775: «Τά μερίδια κάθε συνεταιῖρου καθορίζονται κατόπιν ἀπό συμφωνία ὄλων ὡν κατὰ τόν ἀκόλουθο τρόπο. Κι ὁ οὐράνιος βασιλιάς μας, ὁ Χριστός, ὁ κύριος τῆς εἰρήνης εἶτε νά στείλει σ' ἐμᾶς τούς ταπεινούς τὴν οὐράνια εὐλογία του καί νά ἐνσταλάξει στὶς ψυχές μας τό λάδι τῆς εἰρήνης καί τῆς ὁμοιοῖας, νά μᾶς ἐπιδειψεύσει τίς χάρες του, νά εὐλογήσῃ πνευματικά τίς ἐπιχειρήσεις μας καί τίς προσπάθειές μας, νά στερεώσῃ τὴν Συντροφιά μας καί γιὰ μᾶς καί γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μας. Ἀμήν»³⁶.

Τό ἴδιο ἀσφαλῶς κείμενο παρατηρεῖται στὴν προμετωπίδα καί τῶν δύο καταστατικῶν (1780 καί 1795), ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀναφορά στὸν Κυριακὸ λόγο: «Οὔ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τό ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν», προκειμένου τό οικονομικὸ καί κοινωνικὸ τους ἐγγεῖρημα νά θεμελιωθεῖ ἐπὶ τῆ βάσει τῆς Ὁρθόδοξης ἐνότητας καί ὁμοιοῖας.

Θά εἶχε ἀσφαλῶς ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ πολλὰ νά γράφει ὁ Max Weber ἐξ ἀπόψεως Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας. Ὁ μεγάλος αὐτὸς Γερμανὸς Κοινωνιολόγος προσπάθησε νά ἀποδείξει τὴν δυναμικὴ ἐπίδραση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως στό χωρὸ τῆς οικονομίας καί τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῆς Προτεσταντικῆς Ἠθικῆς πού γέννησε τὸν Καπιταλισμὸ καί τὸν ἀτομοκρατικὸ οικονομικὸ φιλελευθερισμὸ³⁷. Ἄν εἶχε στρέψει τὰ ἐνδιαφέροντά του καί στό χωρὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς, ἀσφαλῶς καί θά διαπίστωνε διαφορετικὰ πνευματικά καί οικονομικο-κοινωνικά μεγέθη.

Πολλὰ ἐπίσης γιὰ τὴν ἐπιτυχή συνύπαρξη ἐργασίας-Κεφαλαίου στὶς Συντεχνίες θά εἶχε νά διδαχθεῖ καί ὁ λεγόμενος «ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς» τοῦ Κ. Μάρξ ἢ ὁ «οὐτοπικὸς σοσιαλισμὸς τοῦ Φουριέ, τοῦ Προυντόν ἢ τοῦ Σαίντ Σιμόν»³⁸. Ἡ δὲ ἐπιτυχὴς τελικὰ προσπάθεια συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων στὰ

³⁶ *Τὸ Καταστατικὸν τῆς Συντροφίᾶς τῶν Ἀμπελακίων* τοῦ 1795, ὅπως δημοσιεύεται ἀπὸ τοὺς Β. Ζύτσα καί Δ. Κοσμίνο, ὅ.π., σ. 68.

³⁷ M. Weber, *Ἡ Προτεσταντικὴ Ἠθικὴ καί τὸ Πνεῦμα τοῦ Καπιταλισμοῦ*, μτφρ. Μ. Κυπριαίου, ἐκδ. Gutenberg, Ἀθῆνα 1978.

³⁸ Γιὰ τίς θεωρίες αὐτές βλ. Β. Γιούλτσπ, *Γενικὴ Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1994³, σσ. 166, 182-186. Ἀπὸ μερικὸς ἐρευνητῆς ὑποστηρίζεται ἡ ἄποψη ὅτι τὰ «Συνεργατικὰ χωριά» (Villages of Cooperation) τοῦ Owen, τὰ «Φαλάγγεια» (Phalansteres) τοῦ Fourier, καθὼς καί τὰ συνεταιριστικὰ μοντέλα τοῦ Raiffeisen καί τοῦ Schulze, ἔχουν πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικά μὲ τὴν Συντεχνία τῶν Ἀμπελακίων. Σ. Μαριάδη, ὅ.π., σ. 182. Ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι λαθεμένη διότι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ στὶς φιλοσοφικὲς προϋποθέσεις. Ἡ Συντεχνιακὴ Κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων δὲν φιλοδοξεῖ νά μετατρέψῃ τὸν χωρὸ τῆς Συνεταιριστικῆς Ἀνάπτυξης, σὲ χωρὸ ἰκανοποιήσεως μεταφυσικῶν καί ὑπαρξιακῶν ἀνάγκης. Δὲν

κέρδη της Συντεχνίας έχει προηγηθεί κατά πολύ της θεωρητικής άκομης έπεξεργασίας στή Δύση για τό ζήτημα του λεγομένου «λαϊκού Καπιταλισμού», ό όποιος έπιτρέπει τή συμμετοχή των έργαζομένων στά κέρδη των έπιχειρήσεων, χωρίς όμως νά άναρείται τό διευθυντικό δικαίωμα του έπιχειρηματία³⁹.

Συμπερασματικά θά ύποστηρίζαμε ότι στήν περίπτωση της οικονομικής αυτής συνεργασίας στήν Κοινότητα Άμπελακίων, έχουμε νά κάνουμε περισσότερο μέ ένα ιδιότυπο καθεστώσ συνεταιριστικής όργάνωσης, τό όποιο συνδέεται μέ τό πνεύμα του συντεχνιακού κοινοτισμού καί της άλληλεγγύης. Άσφαλώς καί δέν μπορούμε νά βρούμε άκριβή σύγχρονα παράλληλα. Ή νομική μορφή της Κοινής Συντροφίας είναι ιδιόρρυθμη καί δέν έχει σχέση μέ τίς σύγχρονες έμπορικές εταιρείες ή εταιρείες έτερορρυθμού χαρακτήρα. Άκόμη καί στους σύγχρονους παραγωγικούς καταναλωτικούς ή πιστωτικούς συνεταιρισμούς δέν βρίσκουμε καί πολλές όμοιότητες, μολοντί ύπάρχουν βασικές προϋποθέσεις, τίς όποιες άπαιτεί ή θεωρία καί ό νόμος, όπως ή ύπαρξη έπιστατών, ή άρχή της άνοικτής θύρας (Open Membership) σύμφωνα μέ τήν όποία προαιρετικά καλείται νά γίνει μέλος κάθε κάτοικος της περιοχής, ή άρχή της συλλογικής ίσοτιμίας καί συνεργασίας μεταξύ διαφόρων παραγωγικών φορέων (κεφάλαιο, γή, έργασία). Άκόμη καί σημερινό ειδικό Συναιτεριστές έπισημαίνουν τό γεγονός της πρωτοποριακής για τήν έποχή οικονομικής λειτουργίας

πιστεύει ότι δύναται νά ύποκαταστήσει τήν Έκκλησία ως μυστηριακό χώρο, όπου τελεσιουργείται τό μυστήριο της σωτηρίας του ανθρώπου. Κάτι τέτοιο θά συνιστούσε σοβαρότατη έκτροπή από τίς όρθόδοξες θεολογικές προϋποθέσεις, πού διακρίνουν μεταξύ κτιστής καί άκτιστης πραγματικότητας. Οί προϋποθέσεις αυτές άσφαλώς καί δέν ισχύουν στίς περιπτώσεις των άναφερθέντων Δυτικών έγχειρημάτων. Έκει ή έννοια της Κοινότητας άποκτά καθαρά ούτοπικές καί μυθικές διαστάσεις. Θεοποιείται ή ίδια ή κτιστή πραγματικότητα των οργανωτικών, διοικητικών καί οικονομικών σχέσεων. Στήν περίπτωση αυτή όμως έχουμε νά κάνουμε μέ μία «έπίγεια Μεταφυσική», δηλαδή μία κακή μεταφυσική πού όδηγει στήν άπόγνωση καί τήν άθεία. Πάντοτε ή ανθρωπότητα κινδύνευε από τόν ολοκληρωτικό κίνδυνο πού κρύβουν οί προσπάθειες θεσμοποιήσεως της Ούτοπίας.

³⁹ Βλ. *Λεξικό Κοινωνικών Έπιστημών*, έκδ. Χάρη Πάτσι, Αθήνα 1969, σσ. 460-469. Γενικά για τόν Καπιταλισμό βλ. ένδεικτικά Κ. Μάκφερσον, *Ή ιστορική πορεία της φιλελεύθερης Δημοκρατίας*, έκδ. Γνώση, Αθήνα 1986, Κάρολ Πόππερ, *Ή άνοικτή Κοινωνία καί οί έχθροι της*, έκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννενα 1982, τ. 23, σσ. 247-284. Στίς σελίδες αυτές ό Πόππερ παρουσιάζει τήν κριτική του Μαρξισμού έναντι του Καπιταλισμού. Τό πιστεύω όμως του ίδιου συμπυκνώνεται στίς φράσεις: «Πρέπει νά άπαιτήσουμε ό άχαλίνωτος Καπιταλισμός νά παραχωρήσει τή θέση του σε έναν οικονομικό παρεμβατισμό... ή πολιτική της άπεριορίστης οικονομικής έλευθερίας ν' άντικατασταθεί από τήν σχεδιασμένη οικονομική παρέμβαση του Κράτους».

Κ. Πόππερ, ό.π., σ. 186. Έπίσης βλ. Β. Φίλια, *Κοινωνιολογία της Οικονομίας Α΄*, έκδ. Futenberg, Αθήνα 1994.

των Άμπελακίων. Τούς έντυπωσιάζει ιδιαίτερα τό μοντέλο τής «καθετοποίησης όλης τής διαδικασίας από τήν παραγωγή τής πρώτης ύλης μέχρι τί μεταποίησης της και μέχρι τήν διάθεση των προϊόντων τής δευτερογενούς παραγωγής⁴⁰.

Σέ γενικές πάντως γραμμές δέν υπάρχει σχέση μέ τά ένδοκαπιταλιστικά μορφώματα του οικονομικού φιλελευθερισμού, πού είναι οί συνεργατικοί συνεταιρισμοί. Αυτό είναι κατανοπτό διότι ή υπό μελέτη Κοινότητα μας άποτελεί σύνολο ανθρώπων πού συνδέονται μεταξύ τους διά ψυχικών και θρησκευτικών δεσμών, και όχι σύνολο άτομοκεντρικών ιδιωτών. Αυτό έχει ως άμεση συνέπεια νά λειτουργεί υπερατομικά και σφαιρικά, άφου άντιμετωπίζει τόν άνθρωπο –όπως είδαμε στά Καταστατικά– ως ένιαία ψυχοσωματική όντότητα και όχι ως άπλή βιολογική ή οικονομική μονάδα.

Άν, τέλος, έντάξουμε τήν οικονομική συντεχνία των Άμπελακίων στην ευρύτερη κοινότητα τής περιοχής, και προσπαθήσουμε νά όρίσουμε μέ κοινωνιολογικούς όρους τήν συγκεκριμένη αυτή κοινότητα, τότε θά ακολουθήσουμε τά κριτήρια, τά όποια άποδέχεται ή Κοινωνιολογική έρευνα⁴¹ γενικά για τίς Έλληνικές κοινότητες τής Τουρκοκρατίας.

Σύμφωνα λοιπόν μέ αυτά:

α) Άποτελεί μία Ειδική Κοινωνική όλολειτουργική ομάδα, έφόσον παρατηρούνται όλα τά φαινόμενα κοινωνικής λειτουργίας, συναρθρωμένα μάλιστα κατά άρμονικό και έννοποιητικό τρόπο.

β) Έχει κοινωνικο-οικονομικές και άμυντικές επιδιώξεις, ώστε νά έξασφαλίσει για τά μέλη της ασφάλεια, πρόοδο και ευημερία.

γ) Διαθέτει όργανωτικό σχήμα, πού προσδιορίζεται από ήθικές και δικαϊκές κατηγορίες.

δ) Θεμελιώνεται στην Όρθόδοξη παράδοση, τήν ιστορική και συλλογική μνήμη, ώστε νά οικοδομείται καθεστώς πρόνοιας, άλληλεγγύης και έθνικής ένότητας.

ε) Έχει πολυδιάστατη ιεραρχημένη δημοκρατική και άξιοκρατική ήγεσία,

⁴⁰ Σ. Μαριάδης, *Συνεταιρισμοί*, ό.π., σ. 184. Προκαλεί πάντως άρνητικά σχόλια τό γεγονός, ότι βρέθηκαν συγγραφείς νά ύποτιμίσουν τά έπιτεύγματα και τόν χαρακτήρα τής σπουδαίας αυτής Συντεχνίας παρασυρόμενοι από τίς ιδεολογικές τους προκαταλήψεις. Βλ. Γ. Κορδάτου, «Τά Άμπελακία κι ό μύθος για τό συνεταιρισμό τους», *Συμβολή στην οικονομικοκοινωνική ιστορία τής Άν. Θεσσαλίας στα Χρόνια τής Τουρκοκρατίας*, έκδ. Πολικός, Άθήνα 1955.

⁴¹ Γ. Καβαδία, «Η Έλληνική κοινότητα τής Τουρκοκρατίας», Συμπόσιο μέ θέμα: «Η διαχρονική πορεία του Κοινοτισμού στη Μακεδονία». Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 514.

έφρόσον ἐκλέγεται ἀπό τή συνέλευση τῶν μελῶν της.

στ) Διαθέτει ἰσχυρό κοινωνικό ἔλεγχο.

ζ) Εἶναι ἀντιθετική ἀλλά καί συνεργαζόμενη πρὸς καί μέ τὰ ἐξαιρετικά της πλαίσια. Μέ τίς ἄλλες κοινότητες δηλαδή κατὰ βάση βρίσκεται σέ σχέση συνεργασίας καί ἀνταλλαγῆς, ἐνῶ μέ τήν τουρκική κοινωνία, σέ σχέση ὑποτέλειας, ἀναγκαστικῆς συνύπαρξης, ἀλλά καί ὑπεροχῆς.